

TRADIȚIE ȘI CONTINUITATE ÎN LUMEA DEMNITARILOR ROMÂNI AI BANATULUI DE CARANSEBEȘ ȘI LUGOJ – GÂRLEȘTENII DE RUDĂRIA

Ligia Boldea*

Cuvinte cheie: *Banat, secolele XVI–XVII, familie nobilă, demnitari, familia Gârleșteanu*

Keywords: *Banat, 16th–17th centuries, noble families, officials, the Gârleșteanu family*

Tradition and continuity in the world of the Romanian officials from the Banat of Caransebeș and Lugoj – the Gârleșteanu of Rudăria family

(Abstract)

Amongst the noble Romanian families from the Banat of the Medieval and Early Modern ages, the Gârleșteanu of Rudăria family cut a distinctive figure through their almost permanent connection to local power centres. The reality is easily verifiable, as within one and a half centuries, from the end of 15th century to 1658, no less than 7 members of the family have held some of the highest offices in the Banat of Severin, later on in the Banat of Caransebeș and Lugoj: they have been *bani* of Severin, viscounts/ castellans of the Severin County and mayors of Caransebeș. An interesting model of ascension and fostering of the political influence was based on a series of remarkable personalities of the family, as well as on a material prosperity resulting from the real estate inheritance and from the incomes gathered in time through the carrying out of the held offices. The present article continues the history of the family during the ages of the Principality by treating the genealogic aspects and the involvement of its members in local politics.

Familie emblematică a Banatului montan medieval, Gârleștenii de Rudăria atrag atenția prin prezența lor numeroasă la vârful structurilor de putere ale banatului de Severin, ulterior ale banatului de Caransebeș și Lugoj – de fapt, în formula consacrată de sursele documentare, ale comitatului Severin, districtul Caransebeș¹. Realitatea este lesne de constatat căci în decurs de un secol și jumătate, de la finele veacului al XV-lea și până în 1658, nu mai puțin de 7 membri ai familiei au deținut unele dintre cele mai înalte demnități ale respectivelor unități politico-administrative: cele de bani de Severin, apoi de vicecomiți/castelani ai comitatului Severin și de prim-juzi ai Caransebeșului. Un model interesant de ascensiune și perpetuare a influenței

politice care considerăm că s-a fundamentat nu atât pe bunăstarea conferită de un patrimoniu funciar impresionant, cât mai ales pe prestigiul celui care s-a dovedit a fi un deschizător de drumuri, este vorba de Iacob de Gârliște, ban al Severinului cu o remarcabilă continuitate în funcție timp de 14 ani. Într-o lucrare anterioară² am abordat istoria acestei familii în principal din perspectivă genealogică și patrimonială, de la primele consemnări documentare (datând de la începutul secolului al XV-lea) și până la jumătatea veacului următor, pentru a o încadra în structura anume concepută a volumului respectiv. O continuare a istoriei Gârleștenilor de Rudăria, Bolvașnița și Caransebeș ne apare ca un demers firesc și necesar, cu atât mai mult cu cât schimbarea produsă la nivelul structurii statale integratoare la mijlocul secolului al XVI-lea a generat o serie de mutații care au determinat elitele bănățene să se adapteze tuturor acestor transformări și să se încadreze noului peisaj politic. Istoricul Ionuț Costea vorbește despre antinomismul care a constituit cadrul politic și confesional

* Muzeul Banatului Montan Reșița, b-dul Republicii, nr. 10, e-mail: lboldea.ist27@gmail.com.

¹ Costin Feneșan, Caransebeșul la începutul celei de-a doua stăpâniri habsburgice (1688). *RI*, VII, nr. 1–2 (1996), 73; Dragoș-Lucian Țigău, Banii de Caransebeș și Lugoj. Considerații asupra atribuțiilor și competențelor acestora (I). *SMIM*, XVI (1998), 227. Mulțumim pe această cale istoricului Dragoș-Lucian Țigău pentru deplina bunăvoință cu care ne-a pus la dispoziție o serie de informații bibliografice absolut necesare demersului nostru.

² Ligia Boldea, *Nobilimea românească din Banat (origine, statut, studiu genealogic)*, Reșița (2002), 203–223 (în continuare L. Boldea, *Nobilimea*).

dominant în viața politică a Transilvaniei de după 1541, caracterizat de prelungirea tradiției medievale maghiare în contextul noii gândiri politice protestante de extracție calvină³. Ne propunem, în consecință, un demers focalizat cu precădere pe aspectele legate de rolul pe care membrii acestei familii l-au jucat la nivelul centrilor de putere locală în epoca Principatului, aspecte care considerăm că definesc cel mai bine profilul unei familii nobile române bănățene din perioada medievală și premodernă. Desigur că, în mod inerent, discursul istoric nu poate să excludă problematicile genealogice sau patrimoniale, fapt care ne determină să recurgem la o reactualizare a informației legate de evoluția în timp a acestei familii pentru o întregire logică a argumentației noastre.

Antecedente istorice (secolul XV – mijlocul secolului al XVI-lea)

Profilul familiei a suscitat atenția istoricilor maghiari încă din prima jumătate a secolului al XIX-lea, scurte istorii ale familiei însoțite de schițe genealogice fiind întocmite de contele Kemény József⁴ și de Nagy Iván⁵ (care preia o serie de informații de la antecesorul său). Ambele sunt marcate însă de unele incertitudini și inadvertențe în ceea ce privește originea familiei sau o serie de datări eronate. În fapt, cei doi autori tratează familia ca fiind de origine maghiară, confuzia fiind provocată de melanjul dintre două familii – *Gerlicze*, *Gerliczy* (cu o prezență în informația documentară încă din secolele XII–XIII în spațiul bosniac) și *de Gerlistha*, *de Gerlysthe*, *Gerlysthey* – familie semnalată documentar la începutul veacului al XV-lea în banatul de Severin. Mult mai bun cunoscător al spațiului medieval bănățean, căruia i-a dedicat o serie de cercetări care au rămas și astăzi de referință⁶, Pesty Frigyes avea să infirme o asemenea identificare⁷, corectând anumite datări eronate, precum și proveniența familiei, pe care o situează

în mod just în arealul banatului de Severin și nu în cel al comitatului Caraș⁸.

Afirmarea originii române a acestei familii avea să fie făcută la sfârșitul secolului al XIX-lea de către istoriografia română prin Ioan cavaler de Pușcariu în lucrarea sa dedicată familiilor nobile române⁹, precum și în regeștele pe care Eudoxiu Hurmuzaki le-a atașat impresionantului său corpus de documente privitoare la istoria românilor¹⁰. Pentru deceniile care au urmat, informațiile documentare referitoare la familia Gârleştenilor, cuprinse în diplomatarele veacului trecut, aveau să fie folosite în numeroase lucrări de specialitate dedicate Banatului medieval, fără a fi însă înmănunchate într-o istorie coerentă a familiei. În fapt, de-abia din deceniile 9–10 ale secolului XX istoriografia românească (transilvăneană și bănățeană, în principal) avea să se aplece cu tot mai mare atenție asupra nobilimii de origine română din regatul medieval al Ungariei și din principatul Transilvaniei¹¹, context în care evoluția familiei Gârliște de Rudăria a fost reluată în volumele dedicate istoriei nobilimii române din Transilvania și Banat¹².

Din păcate, arhiva familiei s-a pierdut sau a fost distrusă în decursul timpului, Pesty Frigyes semnalând încă din veacul al XIX-lea faptul că singurele referințe asupra istoricului acesteia le-a putut obține din arhivele altor familii nobile¹³. Nu este însă nicio îndoială că ea și-a avut originea în districtul Almăjului, unul din cele opt districte românești bănățene privilegiate, circumscrise în veacul al XV-lea banatului de Severin. Însăși patronimicul său derivă de la așezarea Gârliște¹⁴ (*Garlistha*, *Gerlisthe*), după modelul des întâlnit în epocă prin care un toponimic se transformă în timp în nume de familie. Prima mențiune documentară, datând

³ Ionuț Costea, *Solam virtutem et nomen bonum. Nobilitate, Etnie, Regionalism în Transilvania Princiară*, Cluj-Napoca (2005), 54.

⁴ Kemény József, *Gerliczyek nemágozati értekezés. Árpádia*, red. Kovácsóczy Mihály, I, Kosice (1833), 156–226 (în continuare *Árpádia*); Idem, *Repertorium nobilitatis Transilvanicae*, V (Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca, colecția Kemény József, mss. KJ 421), 85.

⁵ Nagy Iván, *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*, IV, Pest (1852), 374–383.

⁶ Pesty Frigyes, *A Szörényi bánság és Szörény vármegye története*, I–III, Budapesta (1877–1878) (în continuare Pesty, *A Szörényi bánság*); *A Szörény vármegyei hajdani oláh kerületek*, Budapesta (1876); *Krassó vármegye története*, I–IV, Budapesta (1882–1884) (în continuare Pesty, *Krassó*).

⁷ Pesty, *A Szörényi bánság*, I, 452.

⁸ Confuzia a fost generată de existența în epocă a două localități cu același nume: Gârliște sau Rudăria (regăsită astăzi sub numele de Eftimie Murgu) din districtul privilegiat al Almăjului, integrat banatului de Severin, și satul Gârliște de pe cursul râului Caraș ce traversează comitatul cu același nume. Cele două așezări sunt separate și astăzi de lanțurile muntoase ale Semeniceului și Munților Aninei.

⁹ Ioan cavaler de Pușcariu, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, II, Sibiu (1895), 119.

¹⁰ Eudoxiu Hurmuzaki, *Documente privind istoria românilor*, București (1887–) (în continuare Hurmuzaki, *Documente*).

¹¹ Costin Feneșan, Ioan-Aurel Pop, Adrian Andrei Rusu, Ioan Drăgan, Viorel Achim, Ioan Hațegan, Ionuț Costea, Dragoș-Lucian Țigău, Marius Diaconescu, Cosmin Popa-Gorjanu.

¹² Ioan Drăgan, *Nobilimea românească din Transilvania (1440–1514)*, București (2000); L. Boldea, *Nobilimea*.

¹³ Pesty, *A Szörényi bánság*, I, 452.

¹⁴ Posibil ca etimologia numelui să provină din form slavă *Grulište*, derivată din *grlo* = strâmtoare. Vezi Vasile Ioniță, *Nume de locuri din Banat*, Timișoara (1982), 232.

din anul 1410¹⁵, certifică statutul nobiliar al celui împosesionat de comitele de Timiș, Filippo Scolari – *super possessione Garlistha Nobilibus Stephano filio Sebastiani de Garlista*. Fiind vorba, de fapt, de un act de nouă donație asupra posesiunii Gârliște, se confirmă astfel existența acestui drept de stăpânire al familiei încă din secolul al XIV-lea, similar cu exemplele oferite de alte familii române bănățene, dintre care cel al familiei cnezilor Deș de Timișel iese în evidență prin proximitatea posesiunilor lor situate în districtul învecinat al Mehadii. Cum districtul Almăjului s-a constituit în depresiunea intramontană cu același nume, traversată de cursul râului Nera și flancată în nord și sud de lanțurile muntoase ale Semeniciului și Munților Almăjului¹⁶, deci oarecum izolată și ferită de penetrația unor elemente alogene, comunitatea românească s-a menținut aici în forme aproape nealterate, generând o elită care în decursul secolelor XIV–XV și-a găsit calea integrării sale în nobilimea regatului. Or, la nivelul acestui district, două asemenea familii nobile române se disting – Gârliște de Rudăria și Lazăr de Almăj/Bozovici¹⁷.

Patrimoniul său funciar poate fi reconstituit din punct de vedere documentar pe parcursul secolului al XV-lea și în prima jumătate a veacului următor prin intermediul câtorva acte care au supraviețuit timpului, unele dintre ele transumpturi regăsite în documente mult mai târzii, de la sfârșitul secolului al XVI-lea. În mod paradoxal, am putut constata o oarecare discrepanță între prestigiul acestei familii, care a sporit exponențial din ultimele decenii ale secolului al XV-lea și pe parcursul următorilor 150 de ani, și dimensiunea destul de modestă a domeniului familial, dacă ar fi să îl comparăm cu stăpânirile altor familii nobile bănățene care au gravitat în arealul Caransebeșului și al unității teritorial-administrative căreia acesta i-a fost centru în perioada medievală. Oricum, din câte am putut constata, patrimoniul familiei Gârliște de Rudăria s-a compus atât dintr-o serie posesiuni care pot fi considerate strămoșești, asupra cărora membrii familiei primesc în secolul al XV-lea reconfirmări sau acte de nouă danie, cât și din proprietăți obținute prin donații regale sau prin achiziții funciare la sfârșitul secolului al XV-lea și în prima

jumătate a celui următor. Dacă primele dintre acestea au fost localizate în districtele Almăj și Mehadia¹⁸, noile achiziții au fost făcute în districtul Caransebeșului¹⁹, sesizându-se astfel tendința evidentă a familiei de a se apropia cu ansamblul său patrimonial de centrul banatului de Severin, acolo unde își va stabili reședința.

Din punct de vedere genealogic, o alcătuire coerentă a arborelui genealogic s-a putut face doar de la sfârșitul secolului al XV-lea²⁰, distingându-se însă cu claritate două ramuri: una descinsă din celebrul ban de Severin, Iacob de Gârliște, care ar fi trebuit să fie ramura principală după notorietatea patriarhului său și după numărul fiilor acestuia, dar care a sfârșit prin a fi doar „ramura feminină” a familiei în urma producerii fenomenului de *defectum seminis* care s-a instalat în mod surprinzător la mijlocul veacului al XVI-lea. Și ramura coborâtore din Gabriel de Gârliște, castelan de Caransebeș și rudă apropiată a banului Iacob (probabil nepot de frate, în viziunea noastră), bine aspectată cu moștenitori, care va deveni așa-numita „ramură masculină” a familiei, a cărei evoluție de la mijlocul secolului al XVI-lea și până la sfârșitul secolului XVII face obiectul materialului de față.

O realitate care a marcat destinul familiei a fost racordarea ei permanentă, de la sfârșitul secolului al XV-lea și până la mijlocul veacului al XVII-lea, la centrul de putere locală. Cooptarea membrilor familiilor nobile române bănățene în demnitățile locale a fost o practică introdusă de Corvinești la mijlocul secolului al XV-lea și a fost continuată mai apoi atât de ultimii regi maghiari, cât și de principii transilvăneni. Istoricul Ionuț Costea

¹⁸ Districte învecinate, situate pe cursurile Nerei și Cernei, în zona sudică și sud-vestică a banatului de Severin. A fost vorba despre posesiunile Gârliște, Rudăria, *Rwstnik*, Prilipeș, *Hernyak*, *Marsyna*, *Zelysthe* din districtul Almăj și Mehadica, *Chebnyak* și *Perho* din districtul Mehadia, asupra cărora membrii familiei primesc în decursul secolului al XV-lea acte de nouă danie.

¹⁹ Localizat în depresiunea Caransebeș-Mehadica, pe cursul Timișului, cu prelungiri înspre nord-est pe Valea Bistrei către districtul Hașegului, în timp ce înspre nord se deschide către Câmpia de Vest. (D. Țicu, *op. cit.*, 440–441). Ca posesiuni ale Gârleștenilor au fost atestate așezările *Rapolt*, *Plessiva*, *Vălișoara*, obținute prin donație regală în 1486 de către Iacob de Gârliște (Hurmuzaki, *Documente*, II/2, 296). Lor li s-au adăugat moșiile *Kopach*, *Zlathna* și *Walissoara*, cumpărate în 1503 de la nobila doamnă Ursula Horvath (Ligia Boldea, Considerații asupra familiei unui viceban al Severinului: Mărganii. *AnB* (S.N.), Arheologie–Istorie, XV (2007), 169).

²⁰ Vezi propunerea de tabel genealogic al familiei Gârliște de Rudăria (sec. XV–XVI) în L. Boldea, *Nobilimea*, 223, propunere care se vrea o dezvoltare a schemelor genealogice întocmite de Nagy Iván, *op. cit.*, 377 și Pesty, *A Szörényi bñnság*, I, 467–468.

¹⁵ Cu precizarea că această informație a fost cuprinsă într-un document mult mai târziu, din 10 decembrie 1569. Pesty, *A Szörényi bñnság*, III, 383.

¹⁶ V. Sencu, I. Băcănar, *Județul Caraș-Severin*, București (1976), 44; Dumitru Țicu, *Banatul montan în Evul mediu*, Timișoara (1998), 428.

¹⁷ Ligia Boldea, Noi date asupra elitelor românești bănățene: familia Lazăr de Almăj (secolele XV–XVI). *Banatica*, 17 (2005), 307–321.

vorbește de configurarea unor importante dinastii nobiliare care au ocupat timp de generații întregi aceste demnități administrative, juridice și militare, Gârleștenii numărându-se fără îndoială printre acestea. În mod justificat, istoricul remarcă însă faptul că, în timp, s-a realizat o depozedare a familiilor locale de accesul la principala demnitate în zonă – cea de ban, căci dacă familii ca Măciș, Mătnic sau Gârliște se regăsesc pe lista banilor de Severin de la mijlocul secolului al XV-lea și până în primele două decenii ale secolului următor, funcția de ban de Caransebeș și Lugoj (ce a succedat demnității de ban de Severin) va fi acordată cu precădere străinilor²¹. A fost maniera prin care principii transilvăneni au recompensat serviciile credincioase ale fidelilor lor colaboratori. În contrapondere, familiile locale au continuat să exercite într-un număr tot mai mare celelalte oficii controlate de congregațiile nobiliare locale, în speță funcțiile de vicecomiți, castelani, prim-juzi, juzi nobiliari sau jurați asesori. În ceea ce privește familia nobililor Gârleșteni, ceea ce o individualizează într-o oarecare măsură este faptul că prin șapte dintre membrii săi ea s-a plasat doar la vârful structurilor de putere locale, fără a trece și prin treptele ierarhice inferioare. O sumară totalizare a anilor în care membrii acestei familii și-au exercitat funcțiile de bani de Severin, vicecomiți de Severin/castelani Caransebeș, prim-juzi de Caransebeș sau bani substituți de Caransebeș și Lugoj însumează nu mai puțin de 40 de ani (din 160 cât am luat în calcul, de la primul demnitar al acestei familii și până la ocuparea banatului de Caransebeș și Lugoj de către otomani în 1658), ani în care ei s-au poziționat la nivelul decizional al structurilor teritorial-administrative ale zonei. Este, fără îndoială, un caz excepțional, un exemplu aproape de neegalat de către celelalte exponenți ale elitei bănățene a acelor vremuri.

Începuturile istoriei familiale consemnate documentar sunt dominate în mod autoritar de personalitatea banului Iacob de Gârliște, un model al nobilului care și-a rostuit în mod exemplar atât cariera politico-militară, cât și propria familie. În contrapondere, fiul său Nicolae de Gârliște, care va ocupa la rândul său funcția de ban de Severin la câțiva ani după moartea tatălui său, nu s-a ridicat la înălțimea acestei funcții sau a memoriei părintelui său. Informațiile documentare, de regulă seci și lipsite de conotații personale, lasă să transpară totuși două tipologii diferite, antitetice chiar, ale

demnitarului în funcție – cea a excelenței și cea a venalității. Revenim pe scurt asupra celor două personalități deoarece considerăm că este o abordare necesară continuării discursului istoriografic legat de carierele politico-administrative ale membrilor familiei în perioada cuprinsă între mijlocul secolului al XVI-lea și 1658.

Încă de la prima mențiune documentară datată în anul 1480²², Iacob de Gârliște (*Jacobus Garalyscha de Karansebes*) apare ca un nobil în plină afirmare, fiind angrenat în acțiunile antiotomane ale regalității maghiare prin contribuții financiare care au atras atenția celor doi mari poli ai puterii laice și ecleziastice. Biserica de la Roma îi va acorda în 1480, în spiritul acelor vremuri, indulgențe pentru iertarea păcatelor, în timp de regalitatea maghiară îi va conferi funcția de viceban de Jaicza, pe care a deținut-o între anii 1481 și 1487²³. Cu siguranță că aceste contribuții, și nu numai, au constituit temeiul pentru cea mai importantă demnitate, aceea de ban de Severin, deținută fără întrerupere între anii 1494 și 1508²⁴.

Trăind și exercitându-și atribuțiile politico-administrative și militare într-o perioadă de intense frământări și conflicte la granița de sud a regatului, îl întâlnim în repetate rânduri participând activ atât în forurile de decizie la nivel central, cât și la campaniile militare antiotomane desfășurate în zonă. Bunăoară, în 1495 a participat în calitate de ban al Severinului la Dieta care a impus noi măsuri politice privind întreținerea și dotarea cetăților de graniță²⁵, pentru ca în 1500 să fie menționat printre demnitarii care aveau dreptul să ridice un banderiu²⁶. În fruntea trupelor sale el este menționat ca participând în 1500 la asediul cetății Jaicza²⁷, în 1501 la campaniile sud-dunărene antiotomane finalizate cu victoriile de la Cladova,

²² Pesty, *A Szörényi bántág*, III, 8. Se cuvine a menționa eroarea comisă de Pesty în datarea acestui document cu un secol mai devreme, eroare semnalată de istoricul Ioan Drăgan în volumul său dedicat nobilimii române din Transilvania (I. Drăgan, *op. cit.*, 294). Consemnarea anului 1380 la finalul documentului se presupune că a fost o greșeală de transcriere. În textul documentului se face însă referire la cardinalul Ioan de Aragon, legat pentru Ungaria, Boemia și Polonia al papei Sixtus – fiind cu siguranță vorba de Sixtus IV, al cărui pontificat s-a derulat între anii 1471–1484.

²³ I. Drăgan, *op. cit.*, 426; Lakatos Bálint, Városi nemesek karánsebesen a 15–16. század fordulóján. *URBS. Magyar várostörténeti évkönyv*, III, Budapesta (2008), 61.

²⁴ Fenyvesi László, A temesközi-szörénységi végvárvidék funkcióváltásai (1365–1718). *Studia Agriensia. Végvárak és régiók a XVI–XVII. Században*, 14 (1993), 263; I. Drăgan, *op. cit.*, 423.

²⁵ I. Drăgan, *op. cit.*, 375.

²⁶ *Ibidem*, 376.

²⁷ Nagy I., *op. cit.*, 376.

²¹ I. Costea, *op. cit.*, 156–157; Costin Feneșan, Întregiri și îndreptări la istoria banilor de Caransebeș și Lugoj (sec. XVI–XVII). *AnB* (S.N.), Arheologie–Istorie, XVI (2008), 187.

Vidin sau Nicopole²⁸ pentru ca în 1502 să participe la cucerirea cetății Zvornik²⁹.

În ceea ce privește activitatea sa în plan local, numeroase documente îl surprind, alături de colegii săi de funcție, în fruntea scaunelor de judecată ale districtului Caransebeș, judecând *more nostro solito* (după obiceiul lor rânduit)³⁰. Caracterul românesc al acestor instituții judecătorești locale este pregnant reflectat în conținutul unor acte de cancelarie care menționează cu claritate faptul că judecățile s-au făcut „după dreptul Țării Românești” (*jure Volachie requirente*)³¹ sau „în trei scaune de judecată, după cum cere obiceiul Țării Românești” (*in tribus sedibus iudiciariis iuxta ritum Volachie*)³².

După cum se poate constata, cazul lui Iacob de Gârliște constituie, prin multitudinea și varietatea informațiilor, un exemplu grăitor al demnitarului cu o carieră îndelungată și rodnică, fundamentată pe o sumă de calități personale indiscutabile. Descendența sa a fost asigurată de cinci fii și două fiice, o descendență suficient de numeroasă pentru perpetuarea acestei ramuri familiale, dacă destinul nu ar fi hotărât de altă manieră. Trei dintre fiii săi au urmat cariera militară a tatălui lor, sfârșind după câte se pare pe câmpul de luptă fără a avea niciunul urmași: Gheorge în 1518³³, Iacob în 1526 la Mohács³⁴ iar Emeric probabil în jurul anului 1532 (când este semnalat în calitate de castelan de Severin, Orșova, *Peth* și Mehadia)³⁵. Un alt fiu, Nicolae (consemnat de Pesty cu inițiala N. în genealogia sa, probabil pentru a-l deosebi de alt Nicolae, mult mai bine cunoscut în spațiul bănățean)³⁶ a îmbrăcat haina clericală, fiind atestat în calitate de prepozit al Capitlului din Arad în 1532³⁷. În sfârșit, celălalt Nicolae de Gârliște a devenit la rândul său ban al Severinului în 1519,

însă se pare că o serie de erori și atitudini neconforme cu demnitatea deținută l-au îndepărtat din funcție în 1522. Neavând decât fete, linia sa s-a stins în următorii ani, astfel încât ramura familială a lui Iacob, aparent atât de numeroasă, se stinge pe linie masculină, tradiția și patrimoniul familial fiind preluate de o ramură colaterală, desprinsă, în opinia noastră, din fratele banului Iacob, Ștefan de Gârliște.

În antiteză cu personalitatea tatălui său, Nicolae Gârleșteanu dezvăluie, prin cele câteva mărturii documentare păstrate, modelul demnitarului venal, cu o carieră scurtă și nedemnă de prestigiul familiei sale. Nu considerăm că a fost o situație singulară în galeria demnitarilor vremii; doar că în cazul său s-au păstrat acele informații care să ne permită să probăm asemenea afirmații. Nu ne îndoim că a avut acces la funcția de ban de Severin grație personalității de excepție a tatălui său, a cărui influență s-a extins asupra familiei sale și după moartea sa. Prima sa menționare documentară cunoscută nouă în calitate de ban al Severinului datează din 22 februarie 1519³⁸, sugerând deja profilul unui demnitar asupra căruia planau anumite bănuieli. Sugestiv este faptul că în acel proces desfășurat în fața scaunului de judecată al districtelor Caransebeș și Lugoj, reclamantul, Francisc Bucoșnița, îl numește pe ban *judex suspectus* și apelează la judecata regelui. Doi ani mai târziu lucrurile au degenerat într-atât încât acțiunile lui Nicolae Gârleșteanu au adus mari prejudicii orașului Caransebeș și comunității sale. Un document din 23 februarie 1521³⁹ detaliază cauza care denotă arbitrariul și cupiditatea nobilului Gârleștean. Acuzatorii săi în fața autorității regale au fost judele Ioan Bucoșnița și jurații Caransebeșului, care dau glas plângerilor și nemulțumirilor, acuzându-l pe ban de faptul că a răpit prin intermediul castelanilor de Caransebeș un familiar evreu al nobilului Ștefan de Baal, aflat în castrul *Peth*. Ca răspuns, nobilul prejudiciat a sechestrat bunuri ale orașului Caransebeș aflate între Recăș și Iktar în comitatul Timiș, în valoare de 800 de florini. Mai mult încă, se pare că însuși voievodul Transilvaniei, Ioan Zápolya, care ar fi avut o datorie față de Caransebeș, a înmănat banului o sumă similară, probabil pentru a acoperi prejudiciul suferit de comunitatea caransebeșană, dar pe care Nicolae Gârleșteanu a păstrat-o pentru el. Nu s-a păstrat documentul care conține hotărârea finală în aceste caz, dar din informații ulterioare

²⁸ Árpádia, 171; Patriciu Drăgălina, *Din istoria Banatului Severin*, I, Caransebeș (1900), 91–92.

²⁹ Nagy I., *op. cit.*, 376.

³⁰ Pesty, *A Szörényi bántág*, III, 153.

³¹ În adunarea din 1 octombrie 1500. Vezi Pesty, *A Szörényi bántág*, III, 134; Ioan-Aurel Pop, *Instituții medievale românești. Adunările cneziale și nobiliare (boierești) în secolele XIV–XVI*, Cluj-Napoca (1991), 141–142.

³² În adunarea din 23 noiembrie 1503. Vezi Pesty, *Krassó*, III, 476; Ioan-Aurel Pop, Judecăți după „dreptul Țării Românești” în Banat în jurul anului 1500. *Vilaietul Timișoarei (450 de ani de întemeiere a pașalâcului 1552–2002)*, Timișoara (2002), 30.

³³ Pesty, *A Szörényi bántág*, III, 161; L. Boldea, *Nobilimea*, 213.

³⁴ Nagy I., *op. cit.*, 376–377; Pesty, *A Szörényi bántág*, I, 468.

³⁵ Pesty, *A Szörényi bántág*, II, 334.

³⁶ O asemenea situație în care un tată să aibă doi fi cu același prenume nu este neobișnuită; este întâlnită atunci când cei doi copii au rezultat din două mariaje ale respectivului bărbat.

³⁷ Marki Sándor, *Aradvármegye és Arad szabad királyi város története*, II/1, Arad (1892), 371, nota 21.

³⁸ Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai levéltár, 93793.

³⁹ Pesty, *A Szörényi bántág*, III, 170; Costin Feneșan, *Despre privilegiile Caransebeșului până la mijlocul secolului XVI. Banatica*, 2 (1973), 160.

reiese faptul că acuzațiile au fost reale iar Nicolae Gârleșteanu a fost condamnat la plata acestei sume de bani către comunitatea Caransebeșului. Desigur, se poate ridica întrebarea cum de un asemenea abuz grosolan a fost posibil? Am îndrăzni o opinie, dincolo de caracterul îndoielnic al personajului respectiv: în perioada 1515–1521 banatul Severinului a fost condus doar de un singur ban⁴⁰, de unde până atunci a funcționat sistemul colegialității, astfel încât cei doi bani nu numai că se puteau înlocui în caz de absență, dar cu siguranță că se și verificau reciproc, ceea ce trebuie să a redus simțitor oportunitățile de a se comite abuzuri asemănătoare celor înfăptuite de Nicolae Gârleșteanu. Cert este că în 1522 el a fost înlocuit din ordinul regelui cu Ioan Kállay, și nu putem să nu ne interogăm dacă acest lucru nu a fost provocat, pe lângă abuzurile în funcție, și de slaba performanță militară a banului, anul 1521 fiind cunoscut ca moment-cheie al căderii Belgradului și a banatului învecinat Severinului sub dominația otomană.

Din păcate, dizgrația evidentă pe care a atras-o asupra familiei nu pare să fi sensibilizat caracterul personajului care, ce-i drept, își mută sfera de interes în comitatul învecinat al Hunedoarei, la *Arany* (Bințiș), unde se aflau posesiunile soției sale, Eufrosina, fiica lui Petru Tárnok de Măciș⁴¹. Până la moartea sa, survenită înainte de 1535, el nu a onorat datoria sa față de Caransebeș, lăsând această moștenire rușinoasă urmașilor săi (mamă, văduvă, soră, fiice și gineri), care se vor vedea nevoiți în cele din urmă să plătească prin vânzarea sau zalogirea unor proprietăți rămase în urma defunctului⁴².

Cele două prototipuri identitare ale Gârleștenilor nu pot fi scoase din contextul evoluției ulterioare a familiei în epoca Principatului. Se va dovedi în timp că prestigiul familiei a fost suficient de puternic, în pofida „derivei” lui Nicolae Gârleșteanu, pentru ca ea să se situeze prin alți cinci reprezentanți ai săi la vârful administrației locale în secolele care au urmat. Cel care a reabilitat familia la mijlocul secolului al XVI-lea a fost Gabriel Gârleșteanu, provenit din ramura colaterală celei a banului Iacob de Gârliște, ramură care s-a stins pe linie masculină tocmai în această perioadă. Gabriel Gârleșteanu nu numai că a reușit, prin calitățile sale, să accedă la demnitatea

de castelan al Caransebeșului, dar, prin urmașii săi (fii, nepoți, strănepoți) a ajuns să controleze cea mai mare parte a patrimoniului familial, preluat în deceniul al 7-lea al secolului al XVI-lea de la moștenitorii pe linie feminină ai banului Iacob. În fapt, Gabriel Gârleșteanu a traversat perioada tulbure de la mijlocul secolului al XVI-lea dovedind realism politic, am îndrăzni să afirmăm, situându-se de fiecare dată în tabăra învingătoare, fapt care i-a permis să-și mențină familia la nivelul potențialilor candidați pentru ocuparea în continuare a unor poziții politico-administrative fruntașe. Fidel lui Ioan Zápolya în conflictul cu Ferdinand de Habsburg pentru tronul Ungariei, el este răsplătit de acesta în 1528⁴³ prin reconfirmarea dreptului de stăpânire asupra a șase moșii din districtul Mehadia. Ulterior, el s-a plasat în anturajul puternicului comite de Timiș, Petru Petrovici (a cărui autoritate s-a extins și asupra Severinului), sub autoritatea căruia va ocupa funcția de castelan de Caransebeș între anii 1544–1548 alături de Gheorghe Peica, și în anul 1555 alături de Gheorghe Vaida⁴⁴.

De aici mai departe, pe temeiul personalităților prezentate care au trasat urme profunde în destinul familiei, Gârleștenii vor tranzita epoca Principatului menținându-se atât în plan politico-administrativ cât și economic la vârful structurilor sociale bănățene, coagulate în ceea ce tradiția a reținut a fi fost banatul de Caransebeș și Lugoj.

Problematici de natură genealogică

Din punct de vedere genealogic, istoria familială derulată pe parcursul unui secol și jumătate, de la mijlocul veacului al XVI-lea și până la finalul secolului XVII, este istoria urmașilor castelanului Gabriel Gârleșteanu. Prin merite personale, dar și prin adevărate strategii matrimoniale, ei s-au situat mereu în cercurile de putere locală, păstrând o neîndoieală influență în zonă. Reluăm configurarea arborelui genealogic pe care l-am întocmit în urmă cu mai bine de un deceniu⁴⁵, adăugându-i noile generații de fii, nepoți și strănepoți ai castelanului Gabriel Gârleșteanu, într-o continuitate neîntreruptă de 30 de membri (bărbați și femei) ai familiei (vezi Anexa). Trebuie însă menționat faptul că această reconstituire genealogică nu este

⁴⁰ Vezi lista banilor de Severin la Pesty, *A Szörényi bántól*, I, 292.

⁴¹ Csánki Dezső, *Magyarország történelmi földrajza a hunyadiak korában*, V, varianta CD; DL 36401; *Az erdélyi káptalan jegyzőkönyvei (1222–1599)*, ed. Bogdándi Zsolt, Gálfi Emőke, Kolozsvár (2006), 68; Kovács András, *Administrația comitatului Hunedoara în evul mediu. Sargetia, XXXV–XXXVI (2007–2008)*, 58.

⁴² Pesty, *A Szörényi bántól*, III, 206 și 234.

⁴³ *Ibidem*, III, 178.

⁴⁴ *Ibidem*, I, 320. Într-un document din 1555 Petru Petrovici se adresa castelanilor săi într-un mod care nu lasă niciun echivoc asupra raporturilor de subordonare: *Vobis igitur Gabrieli de Gerlysthy, Giorgio Wayda castellanis... auctoritate nostra ordinaria. Apud Dragoș-Lucian Țigău, Familia nobililor Vaida în secolele XVI–XVII. AnB (S.N.), Arheologie–Istorie, XVI (2008), 208, nota 130.*

⁴⁵ L. Boldea, *Nobilimea*, 223.

lipsită de o anumită relativitate determinată de consistența informației documentare. În timp ce linia fiilor și ai nepoților lui Gabriel Gârleșteanu se conturează foarte clar din datele oferite de actele de cancelarie din a doua jumătate a secolului al XVI-lea și primii ani ai veacului următor, odată cu secolul al XVII-lea, deși numărul descendenților familiei se menține constant, corelarea acestor generații cu cele anterioare este aproape imposibil de realizat din motive pe care le vom prezenta la momentul potrivit. Deoarece onomastica familială nu este una foarte variată, fiind utilizate frecvent prenumele de Gheorghe, Gabriel, Nicolae, Ștefan, Petru (un model antroponimic întâlnit și în cazul altor familii nobile române bănățene ale acelor vremuri), am decis să numerotăm diferitele personaje pentru a le putea distinge cu mai mare claritate. De asemenea, am întâlnit și cazul în care pe același palier genealogic s-au situat două personaje purtând același prenume – Gabriel, drept pentru care, preluând metoda stilionarelor de epocă, am folosit termenii de *senior* și *junior* acolo unde documentele au indicat acest lucru. Din păcate, o serie de acte nu cuprind această distincție, fapt care ne-a pus aproape în imposibilitatea de a identifica corect cele două personaje. În mod interesant, ținem să subliniem faptul că niciunul din acești reprezentanți ai neamului Gârleștenilor nu a purtat prenumele de Iacob, o dovadă contundentă a faptului că ei nu s-au revendicat din tradiția și moștenirea celebrului personaj de la cumpăna secolelor XV–XVI, ceea ce ar putea sugera, în plan uman, și o separare resentimentară între cele două ramuri ale familiei.

Propunem astfel a-l considera pe Gabriel Gârleșteanu ca membru al primei generații a noii „ramuri masculine” a Gârleștenilor, cu o probabilă ascendență paternă în persoana lui Ștefan de Gârliște, fratele cunoscutului ban Iacob. Din punct de vedere documentar, el este consemnat între anii 1508 și 1555⁴⁶, murind după câte se pare înainte de anul 1566, an în care debutează un mare proces de moștenire în familie între fiii săi și descendenții pe linie feminină ai familiei. Nu cunoaștem alianța sa matrimonială, dar din ea au rezultat patru copii, doi fii – Gheorghe și Petru, și două fiice – Elisabeta și Barbara.

Cei doi fii ai săi, Gheorghe și Petru Gârleșteanu de Bolvașnița⁴⁷ au fost cei care, pe cale juridică, au

adus principalele stăpâniri ale familiei în posesia lor și a urmașilor lor în detrimentul descendenților pe linie feminină ai banului Iacob⁴⁸.

Cel mai notoriu membru al acestei a doua generații a fost, fără îndoială, *Gheorghe I Gârleșteanu*, atestat documentar între anii 1559 și 1603⁴⁹. Căsătorit cu una din moștenitoarele de drept ale familiei Fiat de Armeniș, Caterina Fiat, ei au avut împreună doi fii, Ioan și Nicolae. Pe temeiul prestigiului tatălui său, dar cu siguranță și al meritelor personale, el a ocupat în două rânduri funcția de vicecomite/castelan de Severin în anii 1576–1577 și 1585–1586, pentru ca în anul 1583 el să fie atestat în calitate de prim-jude al Caransebeșului. Demnitățile ocupate dau măsura unei personalități ce a întrunit abilități administrative, judiciare și militare, fundamentate pe o bunăstare materială ce a sporit odată cu veniturile obținute din funcție, cât și pe o necesară știință de carte. Faptul că a preluat (alături de fratele său) cea mai mare parte a averii familiale, căreia i s-au adăugat și bunurile considerabile obținute prin căsătoria cu Caterina Fiat, a făcut din acest nobil Gârleștean unul dintre cei mai importanți proprietari din ținut, după cum se poate constata din conscripția realizată în 1603 în comitatul Severin din ordinul austrieilor⁵⁰.

Fratele său, *Petru I Gârleșteanu de Bolvașnița*, a fost un personaj mai puțin proeminent al generației sale. Menționat în actele de cancelarie între anii 1559 și 1588⁵¹, a avut un singur fiu, pe

transmisă urmașelor sale. În 1559 iată că Petru și Gheorghe, fiii lui Gabriel, își alătură numelui acest toponim. Conscripția din 1603 avea să consfințească faptul că această moșie cu cele trei porți fiscale se afla în stăpânirea exclusivă a Gârleștenilor.

⁴⁸ Este relevantă din punct de vedere genealogic și antroponimic formula prin care nepotul lor de verișoară, Gheorghe Ombozi, li s-a adresat în cursul unui proces folosind sintagma *fratres sui Gerlestienses*. Pesty, *A Szörényi bántág*, III, 378.

⁴⁹ *Ibidem*, III, 278; *Ibidem*, II, 77.

⁵⁰ El a deținut nu mai puțin de 28,25 porți fiscale de unul singur în nouă localități, dintre care două sate au fost în proprietatea sa exclusivă. Vezi Adrian Magina, Conscrierea porților districtului Caransebeș în anul 1603. Considerații pe marginea unui document. *Pe urmele trecutului. Profesorului Nicolae Edroiu la 70 de ani*, ed. Ioan-Aurel Pop, Susana Andea, Cluj-Napoca (2009), 285. A deținut de unul singur satele *Pleseo* (cu 2 porți) și *Prilipeț* (cu 6 porți) și împreună cu alți nobili satele *Armeniș* (1 poartă), *Sadova* (1 poartă), *Feneș* (1 poartă), *Mehadica* (5 porți), *Cebniac* (4 porți), *Gârliște* (7 porți) și *Crușovăț* (1 ¼ porți). Trebuie specificat faptul că, dintre aceste stăpâniri, Gârliște, Prilipeț, Mehadica, Crușovăț, Cebniac și *Pleseo* au fost posesiuni strămoșești ale Gârleștenilor, în timp ce *Armeniș*, *Sadova* și *Feneș* au făcut parte din patrimoniul funciar al familiei Fiat. Presupunem că părțile din aceste ultime sate le-a stăpânit în virtutea faptului că a fost căsătorit cu una din moștenitoarele familiei Fiat, Caterina.

⁵¹ Pesty, *A Szörényi bántág*, III, 278; *Arpádia*, 218.

⁴⁶ Pesty, *A Szörényi bántág*, III, 178, 271.

⁴⁷ O altă stăpânire de familie, care a avut un traiect interesant în ceea ce privește posesorii săi. În secolul al XV-lea ea a fost consemnată printre bunurile familiei Bizerea. La începutul secolului al XVI-lea o regăsim în averea familiei Fiat de Armeniș pentru ca în 1544 ea să figureze printre posesiunile care au făcut parte din moștenirea lui Nicolae Gârleșteanu

Ștefan, dintr-un mariaj asupra căruia nu deținem alte informații. În fapt, am putea opina că a trăit mereu în umbra fratelui său, alături de care a și deținut proprietăți în Caransebeș. Împreună ei apar în repetate rânduri atât în situații litigioase patrimoniale (inclusiv cu sora lor, Elisabeta), cât și în calitate de martori în cadrul unor procese⁵². După moartea sa, survenită înainte de anul 1588, asistăm însă la o deteriorare a relațiilor dintre urmașul său și rudele sale paterne, determinată de dorința acestora din urmă de a-și spori preeminența asupra patrimoniului familial în dauna lui Ștefan Gârleșteanu. Astfel, Gheorghe Gârleșteanu și fiii săi au încercat să cumpere părți din moștile familiale de la rudele lor din ramura feminină, fără a-l înștiința și pe nepotul Ștefan. S-a ajuns astfel la un nou partaj al averii Gârleștenilor începând cu 1588, care s-a finalizat în anul 1598 cu separarea totală a părților de avere ale lui Ștefan de cele ale verilor săi după tată⁵³.

Personalitățile celor două fice ale lui Gabriel Gârleșteanu atrag atenția într-o epocă în care, în plan identitar, prezența femeilor în sistemul de stăpânire și administrare al bunurilor patrimoniale familiale începe să iasă din obscuritatea de până atunci a informației documentare. Cea mai bine situată a fost, fără îndoială, *Elisabeta Gârleșteanu*, a cărei existență a fost consemnată documentar între anii 1575 și 1608⁵⁴. Statutul ei social, de fiică de castelan al Caransebeșului și soră a unui vicecomite de Severin a îndreptățit-o la o căsătorie pe măsura ambițiilor familiale, soțul său, Bonaventura Vaida fiind el însuși un nobil extrem de influent în epocă, ce a ocupat în repetate rânduri funcția de vicecomite de Severin⁵⁵. Poate că tocmai această poziție socială deosebită a soțului ei (poate chiar ambițiile acestuia) au determinat-o în 1575 să deschidă proces fraților săi pentru a dobândi o parte din stăpânirile familiale, probabil pe temeiul precedentului creat în familie în anii 1540–1544, când ficele lui Nicolae Gârleșteanu, Sara și Ana, au dobândit de la regina Isabella dreptul egal de moștenire asupra stăpânirilor părintești în lipsa unor moștenitori pe linie masculină. Cauza, ajunsă în fața principelui Transilvaniei, Ștefan Báthory, va fi stinsă în 1576 deoarece s-a considerat că împărțirea averii familiale între descendenții ramurii masculine și cei ai ramurii feminine a Gârleștenilor s-a finalizat în cadrul complicatului proces din anii 1566–1569⁵⁶. Din păcate, mariajul atât de avantajos al celor doi, care a durat

până la moartea lui Bonaventura Vaida survenită în anul 1591, nu a produs și descendenți.

Asupra prezenței *Barbarei Gârleșteanu* în istoria familială nu avem decât o mărturie târzie, care datează din anul 1618, mult după moartea sa. Documentul, care prezintă litigiul dintre nobilii Ladislau Gârleșteanu și Gabriel Mătniceanu⁵⁷, cuprinde în mod indirect câteva date biografice interesante. În primul rând, Barbara este menționată în mod clar ca soră a Elisabetei Gârleșteanu, căreia îi lasă în 1608 câteva sesii iobăgești în satul Cernota. De asemenea, aflăm că ea a fost căsătorită cu nobilul Francisc Ciorciuc (*Chorchok*), însă rămasă văduvă și fără copii, ea și-a lăsat prin testament bunurile (inclusiv funciare) nepoților de frați, fiind nominalizați Ștefan Gârleșteanu și Nicolae Gârleșteanu. Existența dreptului de testare al femeilor asupra bunurilor moștenite sau achiziționate din venituri și muncă proprie este tot mai pregnant reflectat documentar începând cu a doua jumătate a secolului al XVI-lea și apoi pe parcursul secolului următor, ca o dovadă concludentă a rolului femeii în sistemul de administrare a bunurilor familiale, care a fost departe de fi unul marginal⁵⁸.

A treia generație a Gârleștenilor îi cuprinde pe nepoții lui Gabriel Gârleșteanu, respectiv pe Ioan și Nicolae, fiii lui Gheorghe, precum și pe Ștefan, fiul lui Petru, toți trăitori din a doua jumătate a secolului al XVI-lea până în primul deceniu al secolului XVII. *Ioan I Gârleșteanu* a fost cel mai consacrat membru al generației sale. Consemnat documentar între anii 1582 și 1603⁵⁹ se pare că a fost un demn urmaș al tatălui său, căci în calitate de bărbat ales (*egregius, vitezló*) a deținut în 1599 funcția de vicecomite de Severin.

Fratele său, *Nicolae I Gârleșteanu, egregius* și el, apare în acte între 1588 și 1612, an în care este menționat ca fiind decedat⁶⁰. A fost căsătorit cu Ana Peica, membră a unei alte familii nobile române bănățene⁶¹, cu care bănuim că a avut cel

⁵⁷ Pesty, *Krassó*, IV, 270–273.

⁵⁸ Georgeta Fodor, *Destine comune: viața femeilor între public și privat. Țara Românească, Moldova și Transilvania. Secolele XV–XVII*, Cluj-Napoca (2011), 146–153; Livia Magina, Un destin feminin în Banatul sfârșitului de secol XVI: Barbara Moise. *AnB* (S.N.), Arheologie–Istorie, XIX (2011), 286; Ligia Boldea, Examining the Status of the Noble Women in 16th–17th Century Banat. *Brukenthalia. Romanian Cultural History Review*, Supplement of *Brukenthalia. Acta Musei*, no. 3 (2013), 31–32.

⁵⁹ Pesty, *A Szörényi bántág*, II, 41; Pesty, *Krassó*, II/2, 117.

⁶⁰ Pesty, *A Szörényi bántág*, II, 41; *Ibidem*, I, 468.

⁶¹ Costin Feneșan, *Documente medievale bănățene (1440–1653)*, Timișoara (1981), 98 (în continuare Feneșan, *Documente*); Dragoș-Lucian Țigău, Familia nobililor Peica de Caransebeș în secolele XVI–XVII. *Banatica*, 17 (2005), 329.

⁵² Pesty, *A Szörényi bántág*, II, 94.

⁵³ L. Boldea, *Nobilimea*, 220.

⁵⁴ Pesty, *A Szörényi bántág*, II, 75; Pesty, *Krassó*, IV, 270.

⁵⁵ D. Țigău, Familia nobililor Vaida, 206.

⁵⁶ *Arpádia*, 196–217.

puțin un fiu, pe Ladislau, după cum vom încerca să argumentăm în paginile următoare.

Vărul lor după tată, *Ștefan I Gârleșteanu*, atestat documentar între 1588 și 1604⁶², deși nu știm să fi jucat un rol în aparatul administrativ local, a rămas în istoricul familiei prin două detalii biografice care ies oarecum din tiparele obișnuite ale conținuturilor actelor de cancelarie. Astfel, lui îi aparține semnătura olografă pe un important document de familie, emis în 4 februarie 1598 de principele Sigismund Báthory la Vințu de Jos, semnătură care se individualizează prin faptul că Ștefan Gârleșteanu a ales să folosească caracterele chirilice precedate de semnul ortodox de cruce-ajută, pentru a-și scrie numele în forma sa românească – Grăliște Ștefan (†ГРЬЛИЩЕ ШЕФАН). Semnătura, unică în felul ei pentru acele vremuri, a fost considerată ca fiind „una din primele însemnări românești de pe teritoriul Banatului păstrată până în prezent, doveditoare atât pentru etnia românească de necontestat a Gârleștenilor, pentru conștiința apartenenței lor etnice, cât mai ales pentru existența și funcționarea mai timpurie a școlii grămaticești de la Caransebeș”⁶³. Utilizarea grafiei chirilice nu a presupus, în cazul Gârleștenilor, și ortodoxia lor evidentă. Familia, ca mai toate exponentele nobilimii române bănățene, a făcut tranziția de la ortodoxie la catolicism încă din veacul al XV-lea. Ceea ce se poate pune în discuție este dacă ei au continuat să își exercite în plan spiritual fidelitatea față de Biserica Romei sau au aderat la fenomenul tot mai răspândit și în Banat al Reformei⁶⁴. Din câteva informații de la mijlocul secolului al XVII-lea avem motive să credem că Gârleștenii au rămas catolici în tot acest răstimp. Aceste informații se leagă de activitatea din anii 1644–1645 de la Caransebeș a misionarului franciscan Ivan Desmanic. Astfel, la botezul unui copil din familia Kun, în dreptul nașilor a fost trecută *Domina Gerlestiana Catholica*. Apoi, în 1645, printre nobilii catolici din Caransebeș care au confirmat prin semnăturile lor bogata activitate a misionarului s-au numărat Gabriel și Gheorghe Gârleșteanu⁶⁵. Două mărturii cât se poate de revelatoare asupra apartenenței profesionale a membrilor acestei familii. Un alt detaliu

biografic care îl individualizează într-o oarecare măsură în panoplia familiei a fost legat de sfârșitul său tragic; în 1604 el și soția sa au căzut victime ale unui sângeros raid al mercenarilor sârbi aflați în solda banului Simon Lodi care, ca măsuri de rețaliere pentru moartea unuia dintre ei, au dat năvală în oraș spărgând porțile caselor, ucigând și jefuind de o manieră care a făcut ca plângerile bănățenilor adresate Dietei Transilvaniei să se înmulțească⁶⁶.

În sfârșit, un alt personaj al acestei generații pare să fi fost o Margareta Gârleșteanu, menționată o singură dată în anul 1618 ca văduvă a nobilului Gheorghe Simon de Caransebeș⁶⁷.

Cea de-a patra generație a Gârleștenilor descendenți ai castelanului Gabriel pare să fie și cea mai numeroasă, fiind reflectată în documente de la sfârșitul secolului al XVI-lea și până la mijlocul secolului XVII. Deși bine aspectată cu personaje masculine, dintre care trei au deținut importante funcții în administrația locală, potrivit tradiției deja instalate de un secol în familie, această generație este aproape imposibil de relaționat cu palierul genealogic anterior. Nu posedăm niciun document care să certifice ascendența paternă a acestor opt membri ai familiei, situație frustrantă, care face ca cercetarea noastră să opereze doar cu ipoteze de lucru. Din experiența noastră, două ar fi motivațiile principale pentru o asemenea stare de fapt. În primul rând, tipologia documentației, a conținutului acesteia – cum în majoritatea cazurilor nu mai avem de-a face cu acte de noi danii care să reconfirme dreptul de stăpânire asupra pământului strămoșesc (acte care au cuprins în mod necesar toți beneficiarii masculini trăitori în acel moment, uneori fiind vorba de două-trei generații), ci cu situații punctuale, menționarea ascendenței paterne pur și simplu nu a mai fost considerată necesară. În al doilea rând, ca o situație specifică acestei familii, în secolul al XVII-lea nu au mai existat litigii patrimoniale importante între membrii săi, situația averii Gârleștenilor fiind rezolvată printr-un șir de procese în a doua jumătate a secolului trecut. De aici și lipsa actelor care să conțină argumente de ordin genealogic.

Ceea ce putem încerca în cadrul cercetării de față este a emite câteva opinii pe care le vom argumenta în măsura în care avem un suport informațional fragil, ce-i drept. În mod aproape cert, cei opt membri ai acestei generații au fost urmașii fraților Nicolae și Ioan Gârleșteanu, fiii lui Gheorghe Gârleșteanu căci, după toate probabilitățile, vărul

⁶² Pesty, *A Szörényi bántág*, II, 41; Wolfgang Bethlen, *Historia de rebus Transsylvanicis*, VI, Cibinii (1793), 68.

⁶³ Feneșan, *Documente*, 10, 102; idem, *Diplome de imobilitate și blazon din Banat (secolele XVI–XVII)*, Timișoara (2007), 14, nota 23.

⁶⁴ Adrian Andrei Rusu, *Ctitori și biserici din Țara Hațegului până la 1700*, Satu Mare (1997), 82–83.

⁶⁵ Adrian Magina, *Confesiune și societate în Banatul montan la granița dintre evul mediu și modernitatea timpurie. Crisia*, XXXVIII (2008), 85.

⁶⁶ Pesty, *A Szörényi bántág*, II, 165; P. Drăgălina, *op. cit.*, II, 103–104.

⁶⁷ Pesty, *Krassó*, IV, 270.

lor Ștefan Gârleșteanu a murit fără urmași. Un alt argument se leagă de un aspect care ne-a atras atenția în cazul acestei familii: tradiția ocupării respectivelor demnități a fost transmisă din tată în fiu, nu ca o regulă generală impusă de canoanele vremii, ci pur și simplu ca o modalitate prin care o anumită ramură a familiei s-a impus în cadrul structurilor familiale. Un alt lucru care trebuie menționat este reapariția prenumelui de Gabriel, acordat la doi dintre membrii acestei generații, probabil veri după tată. În documentele vremii îi întâlnim în câteva rânduri prin folosirea adjectivei de *senior* și *junior*. Din păcate pentru acuratețea analizei istoriografice, o parte însemnată a documentației referitoare la cele două personaje care au trăit în aceeași perioadă nu conține menționarea expresă a statutului dat, fără îndoială, de vârstă, așa încât ne este aproape imposibil de identificat în anumite cazuri despre care din cele două persoane este vorba.

Revenind la prezentarea membrilor acestei generații, un personaj care atrage în primul rând atenția este *Ladislau Gârleșteanu*, pomenit între anii 1603 și 1635⁶⁸. Plasarea sa în cadrul arborelui genealogic familial este greu de realizat în lipsa unor informații certe. Cu toate acestea, folosind o serie de date de natură antroponimică și toponimică îndrăznim să propunem o ipoteză de lucru care ni se pare în acest moment operațională. Potrivit cutumelor și tradițiilor de familie, fiii nobililor au fost botezați de regulă cu prenumele bunicilor, taților sau unchilor⁶⁹, familia Gârleștenilor nefăcând excepție, după cum se poate constata din consultarea arborelui său genealogic. Din această perspectivă, prenumele Ladislau este efectiv unic în onomastica Gârleștenilor. Urmând logica tradiției enunțate mai sus, am îndrăzni o presupunere: unul dintre membrii generației anterioare, Nicolae I, fiu al lui Gheorghe Gârleșteanu, a fost căsătorit cu Ana Peica, fiica lui Ladislau Peica, un personaj destul de influent în Caransebeșul sfârșitului de secol XVI⁷⁰. În consecință, nu ar fi imposibil ca Ladislau Gârleșteanu să fi fost băiatul cuplului Nicolae I Gârleșteanu – Ana Peica și nepotul lui Ladislau Peica, fiind botezat după bunicul matern. Un alt argument, de ordin patrimonial de data aceasta, vine să întărească o asemenea ipoteză: după

moartea sa, survenită înainte de anul 1635, moșia Prisaca (achiziționată împreună cu soția sa în anul 1604) a revenit, în lipsa unor fii, urmașelor sale Ana și Caterina, precum la două nobile doamne din familia Peica, o realitate care, în opinia noastră, susține înrudirea sa cu această din urmă familie pe linie maternă. În consecință, până la proba contrarie, ne exprimăm părerea că Ladislau Gârleșteanu a fost fiul lui Nicolae I Gârleșteanu și al Anei Peica. Căsătorit cu Magdalena Toth⁷¹, el nu a avut în mod cert moștenitori pe linie masculină, ci doar două fiice, Ana și Caterina (copilă în moment preluării moștenirii tatălui său în anul 1635). Din perspectiva statutului său social, Ladislau a fost unul dintre cei mai bine poziționați membri ai generației sale, ocupând în câteva rânduri funcția de vicecomite de Severin, precum și pe cea de ban substituit.

Un alt posibil fiu al lui Nicolae I și al Anei Peica ar fi putut fi *Nicolae II Gârleșteanu*, întâlnit în documente între anii 1619 și 1635, când apare ca fiind decedat⁷². Știm că a avut două mariaje, primul cu Barbara Raja, care moare în 1618 fără a-i fi dat urmași, și al doilea cu Sara Marga, cu care a avut doi fii, pe Ștefan și Nicolae.

Tot în acești primi ani ai veacului al XVII-lea, în 1603, este pomenit și un *Petru II Gârleșteanu*, semnat pe lista nobilimii severinene care a depus în acel an jurământul de credință față de împăratul Rudolf II⁷³, însă alte referiri la persoana sa nu ne sunt cunoscute.

Un alt membru al familiei care s-a plasat la vârful structurilor administrative locale a fost *Gabriel II Gârleșteanu senior*. Contemporan cu alt Gabriel junior, a trebuit să facem față provocării de a încerca să identificăm care dintre cei doi a ocupat demnitatea de vicecomite de Severin, căci documentele mărturisitoare nu specifică acest lucru. Ne fundamentăm opinia că a fost vorba de Gabriel senior pe faptul că în 1652 acesta a ocupat funcția de prim-jude substituit al Caransebeșului, responsabilitate care aproape sigur că s-a bazat pe experiența și prestigiul câștigate anterior în calitate de vicecomite. Ceea ce știm cu siguranță este faptul că s-a născut în 1584, căci o informație din anul 1641 face precizarea că în acel moment el avea 57 de ani⁷⁴. Documentar îl regăsim atestat între anii 1624 și 1652⁷⁵ și nu putem decât să presupunem că ar fi fost fiul lui Ioan I Gârleșteanu, de la care, prin tradiția încetățenită în familie, ar fi moștenit

⁶⁸ *Monumenta Comititalia Regni Transylvaniae*, ed. Szilagyi Sándor, XVII, Budapesta (1894), 406 (în continuare MCRT); Pesty, *Krassó*, IV, 302.

⁶⁹ Mihai Florin Hasan, Antroponimie și modalități de transmitere a antroponimelor în cadrul familiilor nobiliare transilvănene de la sfârșitul secolului al XIII-lea și din secolul al XIV-lea, *ActaMN*, 48, II (2011), 15.

⁷⁰ D. Țigău, Familia nobililor Peica, 329.

⁷¹ Pesty, *Krassó*, IV 233.

⁷² Pesty, *A Szörényi bánság*, II, 50; Pesty, *Krassó*, IV 299.

⁷³ MCRT, XVII, 406.

⁷⁴ Pesty, *A Szörényi bánság*, I, 468.

⁷⁵ *Ibidem*, I, 325; Feneșan, *Documente*, 199.

poziția socială care i-a permis să devină la rândul său vicecomite de Severin în câteva rânduri. Din păcate pentru o personalitate cu anvergura sa, nu avem date legate de alianța sa matrimonială sau de o posibilă descendență.

Un personaj apropiat lui, alături de care apare în mai multe ocazii (de unde nu excludem posibilitatea de a-i fi fost frate), a fost *Gheorghe II Gârleșteanu*, pe care îl întâlnim în acte între anii 1627 și 1651⁷⁶. Posibil fiu al lui Ioan I Gârleșteanu, la fel ca și Gabriel senior, știm că a avut o poziție socială mai modestă, ocupând în 1641 funcția de jurat asesor al scaunului de judecată al comitatului Severin. Nici asupra sa nu avem alte detalii de ordin genealogic.

În sfârșit, un alt personaj masculin al acestei a patra generații a fost *Gabriel III Gârleșteanu junior*, care apare în documente între 1627 și 1655⁷⁷. Tot ceea ce putem bănuși ar fi faptul că a fost văr primar cu ceilalți bărbați Gârleșteni pomeniți anterior. A fost căsătorit cu Magdalena Micanda, fiica nobilului Pavel Micanda⁷⁸, însă nu avem alte date asupra unor posibili copii.

Pe lângă acești descendenți pe linie masculină, generația a patra a urmașilor castelanului Gabriel considerăm că a mai cuprins și două personaje feminine, pe *Ana I Gârleșteanu*, soția lui Bona Vaida (după cum apare într-un document din anul 1615)⁷⁹ și pe o altă *Margareta II Gârleșteanu*, soția lui Ștefan Marga, împreună cu care a avut un fiu, pe Ștefan⁸⁰.

În pofida acestei abundențe de reprezentanți ai familiei care considerăm că s-au plasat pe al patrulea palier genealogic al arborelui studiat, descendența lor este realmente extrem de palid reflectată documentar. Cei care au făcut cu siguranță parte din cea de-a cincea generație de Gârleșteni au fost frații Ștefan și Nicolae, fiii lui Nicolae II Gârleșteanu și ai Sarei Marga, precum și surorile Ana și Caterina, fiicele lui Ladislau Gârleșteanu și ale Magdalenei Toth. Realitatea este că această generație, născută în primele decenii al secolului al XVII-lea și matură la mijlocul secolului, a trebuit să se confrunte cu marasmele provocate de evenimentele anului 1658, care au determinat cea mai mare parte a nobilimii bănățene să ia calea pribegiei. După cum știm, Gârleștenii aveau

încă din secolul al XVI-lea proprietăți în comitatul Hunedoarei, la *Arany/Bințiți*, unde probabil că s-au refugiat după 1658. Despre *Ștefan II Gârleșteanu* nu avem decât o singură mențiune datând din anul 1635⁸¹. În ceea ce-l privește pe fratele său, *Nicolae III Gârleșteanu*, a cărui existență este jalonată documentar între 1635 și 1670⁸², știm că s-a refugiat cu familia în Transilvania, în comitatul Hunedoarei, la Pestișu Mic, după câte se pare. Într-un document din 6 septembrie 1662⁸³ el este menționat ca soț al Varvarei Lățug, cea care în acel moment „fiind neputincioasă în această țară străină”, și-a lăsat prin testament o serie de bunuri din Caransebeș în valoare de 1000 de florini către două din ficele sale, Anuța și Tinca și către ginerele Mihai Giurma, fiica cea mare fiind dezmoștenită. Tot Nicolae III Gârleșteanu semna în 16 septembrie 1662 „*manu propria*” actul prin care ginerele său, Mihai Giurma (soțul Anuței), și fratele acestuia, Ioan Deak, și-au împărțit în părți egale moșiile din comitatul Hunedoara. Atrage atenția acest melanj de interese funciare la hotarele dintre comitatul Hunedoarei și fostul banat de Caransebeș și Lugoj, situație care l-a determinat pe istoricul Costin Feneșan să se interogheze asupra posibilei existențe a unui condominium osmano-transilvănean în ținutul ocupat de otomani al Caransebeșului⁸⁴.

La sfârșitul secolului al XVII-lea, în 1688, pătrunderea în Banat a trupelor habsburgice readuce în Caransebeș majoritatea familiilor nobile refugiate în deceniile anterioare. Printre ele mulți Gârleșteni: Ioan și Nicolae Gârleșteanu, Gheorghe Gârleșteanu, Gabriel Gârleșteanu, Petru Gârleșteanu sau Maria Gârleșteanu. Inutil să mai spunem că aceștia nu mai pot fi în niciun fel relaționați de rudele lor din generațiile anterioare. Despre aspirațiile lor patrimoniale și despre rolul pe care l-au jucat în acei ani de sfârșit de veac vom face vorbire în rândurile următoare.

Nu părăsim domeniul analizei genealogice fără a face câteva ultime considerații pe care le găsim necesare pentru relevanța lor. Poate mai mult decât în cazul altor familii nobile române bănățene, alianțele matrimoniale încheiate de membrii familiei Gârleștenilor denotă nu doar fireasca preocupare de a se înrudi cu persoane având același statut social nobiliar, ci și o adevărată strategie

⁷⁶ Pesty, *A Szörényi bántag*, II, 241, 562.

⁷⁷ *Ibidem*, II, 387, 562.

⁷⁸ *Ibidem*, II, 562; Dragoș-Lucian Țigău, O familie bănățeană din secolele XVI–XVII (Micanda de Caransebeș). *Reflex. Artă, cultură, civilizație*, serie nouă, X, Reșița, ian.-mar. (2009), nr. 1–3 (100–102), 79.

⁷⁹ *Apud* D. Țigău, Familia nobililor Vaida, 203.

⁸⁰ Pesty, *A Szörényi bántag*, II, 303.

⁸¹ Pesty, *Krassó*, IV, 299.

⁸² *Ibidem*; Costin Feneșan, Caransebeș după Caransebeș – Note cu privire la destinul nobilimii și orașenimii din Banatul Caransebeșului și Lugojului după anexarea de către Poartă (1658). *Patrimonium Banaticum*, III (2004), 94, 98–99.

⁸³ C. Feneșan, Caransebeș după Caransebeș, 92–93.

⁸⁴ *Ibidem*, 94.

matrimonială prin care au fost realizate mariaje cu demnitari de seamă ai ținutului, fapt care, în opinia noastră, a contribuit de asemenea la menținerea familiei la vârfurile administrației locale. O asemenea strategie a fost inițiată încă de banul Iacob de Gârliște la începutul secolului al XVI-lea, când își căsătorește fiul, pe Nicolae de Gârliște, cu Eufrosina Tárnok de Măciș, fiica celebrului Petru Tárnok de Măciș, vistier regal, castelan de Segna și apoi ban de Severin alături de Iacob de Gârliște. De asemenea, fiica sa, Dorothea, a fost măritată cu nobilul Francisc Fiat, care la rândul său a fost comite de Severin, castelan de Caransebeș și jude nobiliar între anii 1535 și 1539. Într-o manieră similară a procedat și Gabriel I Gârleșteanu când și-a căsătorit fiica, pe Elisabeta Gârleșteanu, cu nobilul Bonaventura Vaida, vicecomite de Severin în perioada 1573–1582.

Și în rândul generațiilor veacului al XVII-lea întâlnim aceeași preocupare de a păstra poziția familiei la nivele sociale superioare. Astfel, îl întâlnim pe Ladislau Gârleșteanu căsătorit cu Magdalena Toth, din familia care l-a dat pe Illyas Toth, vicecomite de Severin între 1632–1635. Apoi, Nicolae II Gârleșteanu a avut-o de soție pe Ana Peica, fiica lui Ladislau Peica, membru jurat al consiliului orașenesc al Caransebeșului și locțiitor al comitelui de Severin în anul 1596. Ruda sa, Ana I Gârleșteanu, a fost căsătorită cu un alt membru al familiei Vaida, Bona Vaida, vicecomite de Severin în 1615⁸⁵, în timp ce o altă Ana II Gârleșteanu, fiica lui Ladislau Gârleșteanu, a intrat prin mariaj în celebra familiei Jójica, fiind căsătorită cu Francisc Jójica, vicecomite de Severin între 1639 și 1641.

După cum se poate constata, tot acest sistem de alianțe matrimoniale poate fi citit în dublă cheie: pe de-o parte, indiscutabilul prestigiu al familiei, construit cu tenacitate încă de la sfârșitul secolului al XV-lea, a făcut ca mariajele cu membrii acestei familii să fie extrem de atractive pentru celelalte exponenți ale elitei nobiliare a orașului. Pe de-altă parte, opțiunea Gârleștenilor pentru căsătorii în cadrul altor familii de demnitari cu rang înalt în provincie a menținut familia în zona cea mai avansată a exercitării puterii și influenței politice, cu evidente avantaje de ordin financiar și patrimonial.

Demnitari în funcție

Din punctul nostru de vedere, nimic nu definește mai bine profilul acestei familii decât implicarea sa la cel mai înalt nivel al administrației

urbane și comitatense a Caransebeșului secolelor XVI–XVII, într-o continuitate remarcabilă. Prezența sa în actele de cancelarie regală încă de la începutul veacului al XV-lea denotă apartenența la ceea ce a fost definit ca fiind ”vechea nobilime” a Banatului montan și piemontan, acea nobilime de tradiție, a meritului, ale cărei servicii credincioase în plan militar au fost răsplătite de puterea centrală prin recunoașterea dreptului lor de stăpânire asupra patrimoniului familial și integrarea sa astfel în cadrul nobilimii oficiale a regatului⁸⁶. Pe temeiul carierei excepționale a banului Iacob de Gârliște și a filor săi, continuată apoi de ruda sa, Gabriel Gârleșteanu și de urmașii acestuia, fiecare generație a familiei a dat bani și vicecomiți de Severin, castelani și prim-juzi de Caransebeș, o pleiadă de demnitari locali care au plasat familia în rândul celor mai influente exponenți ale elitei românești bănățene timp de două veacuri.

Demersul nostru s-a focalizat asupra carierei descendenților castelanului Gabriel Gârleșteanu, acea ramură familială secundară la început, care de la mijlocul secolului al XVI-lea devine ramura principală în urma fenomenului de *defectum seminis* de care a fost afectată familia lui Iacob de Gârliște. Sunt generațiile de Gârleșteni care au tranzitat epoca Principatului până la cedarea banatului de Caransebeș și Lugoj către otomani în 1658. Demn de remarcat este faptul că îi regăsim în principal în calitate de vicecomiți de Severin, funcție care până la începutul secolului al XVII-lea a fost corelată cu cea de castelan de Caransebeș în cadrul unității administrativ-teritoriale întâlnite în actele vremii sub formula de comitatul Severinului/districtul Caransebeș⁸⁷. În această calitate îi întâlnim în cadrul scaunelor de judecată comitatense, ca executori ai poruncilor princiare, cercetând alături de oamenii locurilor de adevărire pricini diverse legate de stăpânirea asupra pământului ori ca participanți la hotărnicii și introduceri în stăpânire. O paletă largă de obligații care, alături de atribuțiile militare, au dat măsura importanței funcției respective și a responsabilităților pe care deținătorii ei le aveau pe timpul exercitării sale⁸⁸. În egală măsură, în câteva rânduri Gârleștenii s-au numărat printre prim-juzii Caransebeșului îndeplinind cu siguranță

⁸⁶ Ioan Drăgan, Privire generală asupra nobilimii românești din Transilvania în secolele XVI–XVIII. *Itinerarii istoriografice. Studii în onoarea istoricului Costin Feneșan*, coord. Dumitru Țicu, Rudolf Gräf, Cluj-Napoca (2011), 288.

⁸⁷ Adrian Magina, At the Border of Transylvania: the County of Severin/the District of Caransebeș in the 16th–17th Centuries. *Transylvanian Review*, XXII, Supplement no. 4 (2013), 297–298.

⁸⁸ D. Țigău, Banii de Caransebeș și Lugoj (I), 235.

obligații esențiale ale conducerii urbane, respectiv strângerea contribuțiilor materiale, judecarea litigiilor dintre locuitori și apărarea orașului⁸⁹.

O personalitate marcantă a celei de-a doua jumătăți a secolului al XVI-lea a fost Gheorghe I Gârleșteanu de Bolvașnița, fiul castelanului Gabriel, nu doar prin anvergura demnităților deținute, ci și prin faptul că a fost unul dintre cei mai înstăriți proprietari ai comitatului Severin, după cum se poate deduce din conscripția anului 1603, asupra căreia am făcut referire în paginile anterioare. Una din primele mărturii asupra rolului său la nivelul societății bănățene îl prezintă în calitate de martor în cadrul unui amplu proces legat de stăpânirea familiei Banffy asupra unor moșii din Banat⁹⁰. Faptul că s-a numărat printre reprezentanții de vază ai comitatului transpare din lista nobililor principatului care în 6 august 1575 au format tribunalul însărcinat cu judecarea rebeliunii lui Gașpar Békés instrumentată de imperiali⁹¹. Un an mai târziu, Gheorghe Gârleșteanu accede în funcția de vicecomite/castelan de Caransebeș, pe care o va deține în două rânduri: prima dată din a doua jumătate a anului 1576 și până la mijlocul anului 1577 (alături de Francisc Basaraba)⁹², și a doua oară în perioada similară a anilor 1585–1586 (alături de Nicolae Flore)⁹³. Interesant este faptul că în perioada dintre cele două mandate de vicecomite

Gheorghe Gârleșteanu a ocupat și funcția de prim-jude al Caransebeșului în 1583⁹⁴, o dovadă a faptului că exercitarea funcțiilor urbane sau comitatenze a presupus o necesară experiență economică, administrativă, juridică și militară. Se mai poate adăuga faptul că perioada anilor '80 în care și-a exercitat o parte din atribuții a fost marcată, pe lângă problemele de natură politică, și de o gravă epidemie de ciumă, în Banat mulți oameni pierind în urma acestui marasm care a depopulat aproape complet anumite localități, una dintre acestea fiind Bolvașnița, principală proprietate familială⁹⁵. Consecința a fost că ordinea publică a fost grav perturbată de hoțiile care au ajuns la ordinea zilei, autoritățile dovedindu-se incapabile să stăpânească violențele iscate. A fost motivul pentru care Dieta generală de la Aiud din 1–5 mai 1586 a hotărât organizarea puterii generale pentru restabilirea ordinii publice⁹⁶. Din conținutul acestui act aflăm însă că în acel moment Gheorghe Gârleșteanu și Nicolae Flore au predat deja funcțiile cuplului Ioan Simon și Gheorghe Dragna. Dintre problemele cu care nobilul Gârleșteanu s-a confruntat în perioada vicecomitatului său s-au remarcat îndeosebi chestiunile de ordin patrimonial care au privit familiile Găman și Mătniceanu, legate atât de dreptul de moștenire al fetelor (în cazul familiei Găman)⁹⁷, cât și de partajarea moștenirii castelanului Francisc Mătniceanu între cele trei ramuri ale familiei sale⁹⁸.

Într-un mod mai mult sau mai puțin vizibil, ambii săi fii au fost implicați la un moment dat fie în conducerea comitatului, fie în evenimentele politice ale vremii. Cel care a preluat tradiția funcției de la tatăl său a fost Ioan I Gârleșteanu, atestat încă din 1582 în calitate de *egregius* (bărbat ales)⁹⁹, fiind întâlnit în câteva rânduri în calitate de om al principelui însărcinat să comunice în 1584 o sentință nobilului Ioan Simon¹⁰⁰, de om de mărturie la donația pe care Sigismund Báthory a făcut-o familiei Tivadar în 1597¹⁰¹ sau de martor la redactarea în 1599 a testamentului Elisabetei Simon¹⁰².

⁸⁹ Idem, Aspecte din activitatea prim-juzilor orașului Caransebeș în secolele XV–XVI. *Studii bănățene*, coord. Valeriu Leu, Carmen Albert, Dumitru Țicu, Timișoara (2007).

⁹⁰ Pesty, *A Szörényi bñnság*, III, 395–400.

⁹¹ *MCRT*, II, 564–567. Alături de Gheorghe Gârleșteanu, comitatul Severinului a mai fost reprezentat de castelanul Ioan Racovițeanu și de nobilii Nicolae Buceșnița, Ludovic Fiat și Gheorghe Găman. Bănățenii l-au sprijinit pe principele Ștefan Báthory în înlăturarea lui Gașpar Békés, șeful partidei prohabzburgice din Transilvania cu 300 de cavaleri și 200 de pedestrași. Opțiunea lor se pare că a fost întemeiată pe temerea că Gașpar Békés ar fi promis otomanilor în schimbul sprijinului acordat cedarea părților bănățene. Vezi Călin Felezeu, Cadrul politic internațional (1541–1699). *Istoria Transilvaniei*, II (de la 1541 până la 1711), coord. Ioan-Aurel Pop, Thomas Nágler, András Magyar, Cluj-Napoca (2003), 26; D. Țigău, Bani de Caransebeș și Lugoj (I), 238.

⁹² Pesty, *A Szörényi bñnság*, III, 404, 411.

⁹³ Pesty, *Krassó*, IV, 115, 117. Încă din secolul al XIV-lea este consemnată asocierea a doi castelani la o cetate, fapt determinat de o cauzalitate diferită, fiind probabil vorba de nevoia de a echilibra conducerea cetății și a domeniului aferent, de a împărți unele atribuții precum și beneficiile la mai mulți familiari. Vezi Adrian Andrei Rusu, *Castelarea carpatică. Fortificații și cetăți din Transilvania și teritoriile învecinate (sec. XIII–XIV)*, Cluj-Napoca (2005), 244. De asemenea, bănia Severinului a devenit și ea o funcție colegială din a doua jumătate a secolului al XV-lea, perpetuată mai apoi ca atare sub forma vicecomiților de Severin pe parcursul secolelor XVI–XVII.

⁹⁴ Pesty, *A Szörényi bñnság*, II, 259.

⁹⁵ P. Drăgălina, *op. cit.*, II, 39.

⁹⁶ *MCRT*, III, 219–224, art. XXXIII.

⁹⁷ Pesty, *A Szörényi bñnság*, II, 411–412.

⁹⁸ Ligia Boldea, O familie nobilă română a Banatului montan în epoca Principatului: Mătnicenii de Ohaba-Mătnic. *Itinerarii istoriografice. Studii în onoarea istoricului Costin Feneșan*, coord. Dumitru Țicu, Rudolf Gräf, Cluj-Napoca (2011), 261–262.

⁹⁹ Feneșan, *Documente*, 64.

¹⁰⁰ *Ibidem*, 66.

¹⁰¹ Pesty, *Krassó*, IV, 190.

¹⁰² *Ibidem*, 224; Ligia Boldea, Identități premoderne bănățene: o familie de demnitari ai banatului de Caransebeș și Lugoj. *Banatica*, 22 (2012), 104.

În 6 martie 1594¹⁰³ el a făcut parte, alături de alți nobili caransebeșeni, din comisia de verificare a gestiunii orașului în perioada în care prim-jude a fost Ludovic Fiat. Experiența acumulată la nivelul scaunelor de judecată comitatense sau urbane, adăugată fără îndoială prestigiului transmis pe linie paternă, l-au îndreptățit să ocupe în 1599 funcția de vicecomite de Severin alături de Nicolae Căstruț¹⁰⁴. Problemele pe care le-a avut în această perioadă pe moșia sa de la Prisaca cu condvizionalul său, Toma Nyakazo, au făcut ca în scaunul de judecată din 24 aprilie 1599 în fața căruia s-a judecat liti-giul, locul său să fie ținut de Nicolae Toth (*in hac re substitutus castellani*)¹⁰⁵, conform uzanțelor vremii și pentru a se evita un conflict de interese.

Fratele său, Nicolae I Gârleșteanu, a avut o prezență mai discretă din punct de vedere documentar, el neocupând nicio funcție în aparatul administrativ local. Totuși, îl întâlnim în anul 1603 în două ipostaze care indică faptul că el a fost o „voce” în contextul anilor tulburi de la începutul secolului al XVII-lea. Bunăoară, în 1603 apare consemnat pe lista nobilimii severinene care în 19 ianuarie a depus jurământul de credință față de împăratul Rudolf II, alături de alți doi membri ai familiei, Ladislau și Petru Gârleșteanu¹⁰⁶. De pe această poziție, câteva luni mai târziu, el s-a alăturat banului de Caransebeș și Lugoj, Petru Huszar, fidel al imperialilor, în opoziția acestuia față de încercarea de pătrundere în zonă a lui Moise Székely (cu sprijin otoman). În contrapondere, prim-judele Caransebeșului, Gheorghe Vaida, și alți nobili bănățeni au pledat pentru predarea orașului de teama ca acesta să nu fie incendiat¹⁰⁷.

În aceeași perioadă tulbure de la început de secol, în 1604, avea să își piardă viața vărul lor, Ștefan Gârleșteanu și soția sa, victime ale unui violent atac al mercenarilor sârbi ai banului Simon Lodi asupra Caransebeșului, care a fost devastat și jefuit, fapt ce a avut un puternic impact negativ asupra fidelității față de imperiali manifestate până atunci, după cum am văzut, de către nobilimea din zonă.

În prima jumătate a secolului al XVII-lea a fost rândul unei noi generații de Gârleșteni, stră-nepoți ai castelanului Gabriel, să se impună în

fruntea administrației banatului de Caransebeș și Lugoj. O figură aparte a fost Ladislau Gârleșteanu de Caransebeș, după câte am presupus, fiu al lui Nicolae I Gârleșteanu și al Anei Peica. Primele știri asupra carierei sale ni-l indică drept unul din susținătorii politicii imperiale în zonă, numele său aflându-se și el pe lista nobilimii severinene care în 19 ianuarie 1603 la Alba Iulia a depus jurământul de fidelitate față de împăratul Rudolf II¹⁰⁸. Putem presupune că în următorii ani s-a apropiat de principele Transilvaniei, Gabriel Báthory, căci în primii ani ai domniei acestuia el a ocupat practic prima poziție în administrația comitatensă, devenind în anul 1608 vicecomite de Severin, alături de Daniel Kun¹⁰⁹, și apoi ban substitut (*banus substitutus*) de Caransebeș și Lugoj în anul 1609¹¹⁰. Faptul este cu atât mai semnificativ cu cât în acești doi ani se pare că a existat o vacanță a funcției de ban de Caransebeș și Lugoj¹¹¹, astfel încât putem aprecia că, practic, Ladislau Gârleșteanu a fost cel mai important demnitar al provinciei în perioada respectivă. De altfel, semnătura sa în calitate de ban substitut se regăsește pe verso-ul documentului prin care Gabriel Báthory a reînnoit pentru bănățeni două diplome extrem de importante pentru identitatea lor istorică – cea privilegială, acordată în 1457 celor opt districte românești de către Ladislau V Postumul, și cea de blazon, emisă de regina Isabella Zápolya către orașul Lugoj în anul 1551. Prin semnătura sa, atașată documentului în prezența principelui, nobilul Gârleșteanu a luat la cunoștință conținutul actului, pe care se angajează să îl respecte. În aceeași calitate, câteva luni mai târziu, în 7 iunie 1609, el s-a numărat printre nobilii bănățeni (vicecomiți, castelani și juzi nobiliari ai Severinului) cărora principele le-a adus la cunoștință o importantă donație făcută către Paul Kereztesy de Nagy Megyer, cel care a ocupat în două rânduri funcția de ban de Caransebeș și Lugoj între anii 1605–1606 și 1610–1613¹¹². Prestigiul acumulat în acești ani l-a îndreptățit să acceadă în alte două rânduri la funcția de vicecomite de Severin în anii 1615–1616 (alături de Bona Vaida) și 1632

¹⁰⁸ MCRT, XVII, 406.

¹⁰⁹ Pesty, *Krassó*, IV, 249.

¹¹⁰ Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, VIII, București (1935), 59–65; D. Țigău, *Banii de Caransebeș și Lugoj* (I), 238; Sorin Bulboacă, *Structuri politice și confesionale în banatul Lugojului și Caransebeșului (1552–1658)*, Arad (2011), 130.

¹¹¹ Pesty, *A Szörényi bántóság*, I, 308.

¹¹² A fost vorba de castrul Jdioara și pertinențele sale în comitatul Severinului, precum și de districtele Fârdea și Bujor cu pertinențele lor aflate în comitatul Hunedoara. Pesty, *Krassó*, IV, 259.

¹⁰³ Pesty, *A Szörényi bántóság*, II, 224.

¹⁰⁴ Feneșan, *Documente*, 107, 109.

¹⁰⁵ I. Costea, *op. cit.*, 102–103.

¹⁰⁶ MCRT, XVII, 406.

¹⁰⁷ *Monumenta Hungariae Historica*, Scriptores, XXIX, Budapest (1877), 10–11; Pesty, *A Szörényi bántóság*, II, 148; P. Drăgălina, *op. cit.*, II, 90–91. Informațiile documentare mărturisesc faptul că tensiunile interne din rândul nobilimii caransebeșene, grupate în cele două tabere, au fost atât de mari încât riscau să fie mai periculoase decât amenințarea externă.

(alături de Gabriel Gârleşteanu și apoi de Illyas Toth)¹¹³. Nu este lipsit de importanță să semnalăm faptul că el a împărțit această funcție cu persoane apropiate lui, chiar înrudite cu el, căci Bona Vaida era căsătorit cu fiica sa, Ana, Gabriel Gârleşteanu îi era, după toate probabilitățile, văr după tată, în timp ce Illyas Toth provenea din aceeași familie ca și soția lui, Magdalena Toth. Considerăm că sunt temeiuri suficiente pentru a sublinia încă o dată, dacă mai era nevoie, influența pe care Ladislau Gârleşteanu a exercitat-o la nivelul provinciei.

Faptul că în această perioadă un alt membru al familiei, Gabriel Gârleşteanu senior s-a numărat și el printre vicecomiții Severinului nu a făcut decât să mărească puterea pe care Gârleştenii au deținut-o la nivel decizional. Cariera acestui Gabriel II Gârleşteanu a debutat în plină maturitate, la vârsta de 40 de ani, sursele documentare menționându-l în calitate de vicecomite de Severin în anii 1624–1625 alături de nobilul Francisc Criciovan¹¹⁴. A mai ocupat această funcție în 1632 împreună cu ruda sa, Ladislau Gârleşteanu¹¹⁵, și apoi în 1635 alături de Illyas Toth¹¹⁶, calitate în care a condus scaunele de judecată comitatense în fața cărora s-au dezbătut fie o problemă de moștenire în cadrul familiei Măciș, fie un litigiu patrimonial între familiile Fiat și Găman. La o vârstă înaintată, la 68 de ani, îl regăsim ocupând pentru scurtă vreme funcția de prim-jude substituit al Caransebeșului (*substitutus judex primarius*), suplinindu-l în această calitate pe nobilul Ștefan Kun, ale cărui probleme litigioase s-au judecat în 12 și 21 aprilie 1652 în fața demnitarilor comitatului¹¹⁷.

În sfârșit, un ultim reprezentant al familiei care a jucat un rol în sistemul administrativ-juridic al

Severinului a fost Gheorghe II Gârleşteanu, probabil văr al mult mai influenților Ladislau și Gabriel Gârleşteanu senior. Fără a avea anvergura antecesorilor și a contemporanilor săi, îl întâlnim în 1641 în calitate de jurat-asesor al scaunului comitatens care judecă în 16 noiembrie cererea nobilului Nicolae Lățug de Caransebeș de a-i fi restituite toate posesiunile rudei sale, Petru Lățug, care se aflau în acel moment în stăpânirea văduvei acestuia.

Anul 1658 a marcat colapsul întregului sistem politico-administrativ și social-economic al banatului de Caransebeș și Lugoj, căci ocupația otomană a dus la diminuarea autorităților locale și la instaurarea controlului otoman direct prin introducerea administrației proprii. Baza acestei administrații a fost constituită din acțiunea metodică și sistematică de înregistrare în defterele imperiale a populației și veniturilor impozabile, în timp ce stăpânirile nobiliare de pământ au fost desființate, proprietarii lor luând drumul bejeniei¹¹⁸. Gârleştenii s-au retras, după câte se pare, pe posesiunile lor din comitatul învecinat al Hunedoarei, regăsindu-i în deceniile următoare la Bințiș, Pestișu Mic și Hațeg.

Revenirea tardivă, după trei decenii, a nobilimii bănățene în ținutul natal a întâlnit o situație complet schimbată, care cu greu ar fi putut fi anticipată în momentul retragerii lor în Transilvania. Cu toate acestea, îi regăsim pe Gârleşteni angrenați în mijlocul evenimentelor tulburi ale anilor 1688–1699 generate de fricțiunile dintre comunitatea nobiliară bănățeană și autoritățile imperiale pe tema respectării vechilor privilegii ale bănățenilor, atât a celor patrimoniale, cât și a celor politice. Un Ioan Gârleşteanu s-a numărat în 31 august 1688 printre semnatarii instrucțiunilor înmânate delegației bănățene compuse din Petru Macskási de Tincova, Francisc Fiat și Mihai Ivul, delegație care urma să solicite la Viena revenirea la sistemul administrativ de dinainte de 1658¹¹⁹. Dificultățile întâmpinate în tratativele cu austriecii au dus la alcătuirea de noi proteste oficiale în 1695, atât pentru respectarea dreptului de a alege dregătorul suprem – comitele, cât și împotriva donării unor posesiuni ale comitatului către străini, printre semnatarii acestora numărându-se Ioan și Gheorghe Gârleşteanu¹²⁰. Practic, prin aceste proteste congre-

¹¹³ Feneșan, *Documente*, 141, 154; Pesty, *A Szörényi bánság*, I, 325.

¹¹⁴ Pesty, *A Szörényi bánság*, I, 325.

¹¹⁵ Feneșan, *Documente*, 154.

¹¹⁶ *Ibidem*, 161.

¹¹⁷ *Ibidem*, 144, 199. În legătura cu documentul datat în 21 aprilie se cuvine a face apel la precizările făcute de istoricul Dragoș Lucian Țigău referitoare la datarea corectă a documentului. În colecțiile de documente aparținând lui Pesty Frigyes și Costin Feneșan, anul publicat este 1614, respectiv 1617. Dragoș Țigău consideră, pe bună dreptate, că o asemenea datare nu poate fi decât eronată, deoarece componența scaunului de judecată din 21 aprilie este identică cu cea a adunării din 12 aprilie 1652. Eroarea o explică fie prin neglijența notarilor, fie prin textul devenit ilizibil (D. Țigău, *Familia nobililor Peica*, 343, nota 93). Adrian Magina a avansat o opinie care atinge mai degrabă moralitatea emitenților, afirmând că Ștefan Kun, în perioada cât a fost prim-jude al Caransebeșului, ar fi cerut antedatarea unor acte care ar fi privit chestiuni patrimoniale de familie pentru a-și crea avantaje proprii (Adrian Magina, *Notarii Caransebeșului în secolul al XVII-lea. AnB (S.N.), Arheologie–Istorie*, XIX (2011), 306).

¹¹⁸ Cristina Feneșan-Bulgaru, Problema instaurării dominației otomane asupra banatului Lugojului și Caransebeșului. *Banatica*, 4 (1977), 226.

¹¹⁹ Costin Feneșan, Comitatul Severinului la sfârșitul secolului al XVII-lea. *Tibiscum. Studii și comunicări de etnografie-istorie*, VII (1988), 192.

¹²⁰ Idem, Stăpâni și supuși în comitatul Severinului în timpul celei de-a doua ocupații habsburgice (1688–1699). *Banatica*, 14 (1996), 151, 179–180.

gația nobiliară a Caransebeșului s-a ridicat împotriva noilor modalități de guvernare a provinciei, numărul ridicat al protestatarilor fiind semnificativ pentru ceea ce a însemnat rețeaua de putere a familiilor nobiliare bănățene consacrate în secolul al XVII-lea¹²¹.

Un rol însemnat în evenimentele ultimilor ani ai veacului al XVII-lea i-a revenit lui Gheorghe III Gârleșteanu de Gârliște, unul din apropiații comitelui Petru Macskási de Tincova, alături de care s-a aflat în vâltoarea evenimentelor din 1697 în calitate de vicecomite substitut al Severinului. În 20 ianuarie 1699¹²² el a fost citat printre numeroșii martori în cadrul anchetei înaintate împăratului Leopold I referitoare la trei capete de acuzare care i-au fost aduse comitelui: trădare, abuz în serviciu și deturnarea dărilor către autoritățile imperiale. În privința primei acuzații, Gheorghe Gârleșteanu, care s-a aflat alături de Petru Macskási de Tincova în timpul atacului otoman din august 1697 asupra Caransebeșului, a mărturisit că Petru Macskási a ordonat tir susținut cu armele de foc asupra atacatorilor și, atunci când reprezentantul imperialilor i-a cerut să înceteze focul, Petru Macskási ar fi răspuns: „să ne încredem în Dumnezeu și să nu ne temem”. În ceea ce privea celelalte două acuzații, Gheorghe Gârleșteanu a mărturisit că în 1697 și 1698 dările au fost încasate în mod obișnuit. Revenirea temporară a otomanilor în 1699 și apoi integrarea totală a Banatului în Imperiul Habsburgic în cursul anului 1718 a marcat sfârșitul istoriei nobilimii bănățene în spațiul natal.

Câteva considerații finale

Materialul de față a intenționat să completeze cu încă un secol istoria uneia din cele mai reprezentative familii nobile române bănățene a perioadei medievale și premoderne – Gârleștenii de

Rudăria, Bolvașnița și Caransebeș. Perspectiva pe care ne-am propus-o s-a focalizat în principal pe statutul său privilegiat, pe ramificațiile genealogice familiale care considerăm că pot facilita o mai bună înțelegere a rosturilor sociale și politice ale multora dintre membri săi. Dacă perioada celei de-a doua jumătăți a secolului al XV-lea și prima parte a secolului al XVI-lea a fost dominată de personalitatea banului Iacob de Gârliște și de fiii săi, pentru epoca Principatului rolul preeminent revine ramurii colaterale a familiei, descinsă din castelanul Gabriel Gârleșteanu. Ambițiile politice, calitățile personale, tradiția de familie și, nu în ultimul rând, strategiile matrimoniale i-au propulsat pe șapte dintre membri săi într-unele din cele mai importante demnități comitatense și urbane – respectiv cele de vicecomiți de Severin, castelani și prim-juzi de Caransebeș. O dovadă a implicării familiei în sistemul de guvernare al comitatului Severin și al orașului Caransebeș care cu singuranță că i-a adus, pe lângă un binemeritat prestigiu, și o anumită bunăstare materială rezultată din veniturile obținute din funcții, care s-au adăugat, desigur, averii familiale. Gârleștenii nu reprezintă un caz singular; rolul familiilor nobile române bănățene în cadrul structurilor de putere locală în secolele XVI–XVII este tot mai bine reflectat documentar și istoriografic în ultimele decenii. Ceea ce considerăm că îi particularizează într-o oarecare măsură este tenacitatea cu care s-au situat în toate cazurile la vârful ierarhiei administrative, fapt care a dat naștere aproape unei „tradiții” de familie prin care fiecare generație a preluat de la antecesorii săi obligația de a se ridica la statutul social privilegiat dobândit în decursul timpului. Considerăm că este un exemplu edificator pentru ceea ce elita socială nobiliară românească a Banatului acelor vremuri a reprezentat în angrenajul sistemului politico-administrativ al principatului transilvănean.

¹²¹ I. Costea, *op. cit.*, 158.

¹²² Când avea vârsta de 40 de ani și era rezident la Hațeg.

ANEXĂ. Propunere de tabel genealogic al familiei Gârleşteanu (mijlocul secolului al XVI-lea – secolul XVII)

